

Asia Valokuvan teostaso

Hakija M

Annettu 21.8.2018

Tiivistelmä *Henkilöä esittävä valokuva ei ollut riittävän itsenäinen ja omaperäinen ollakseen tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettu teos.*

LAUSUNTOPYYNTÖ

1. Hakija on pyytänyt tekijänoikeusneuvostolta lausuntoa valokuvan teoskynnyksestä. Valokuva on otettu vuonna 1965 ja julkaistu 1997. Hakija on lisäksi kertonut, että hän on itse etsinyt ja valinnut kuvatun taiteilijan imagoon sopivan miljöön sekä asettanut kuvattavan mieleiseensä asentoon soittimiseen.

ASIAANTUNTIJAN KUULEMINEN

2. Tekijänoikeusneuvosto on kuullut asiantuntijana Aalto-yliopiston valokuva-taiteen lehtori Hanna Weseliusta.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

3. Tekijänoikeuslain 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvosto antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Näiden lausuntojen luonne ei ole sitova.

Valokuvan teostaso

4. Tekijänoikeuden ja tiettyjen lähioikeuksien suojan voimassaoloajan yhdenmukaistamisesta 29.10.1993 annetun neuvoston direktiivin (93/98/ETY) (Suoja-aikadirektiivi) 6 artiklan mukaan valokuvia, joita tekijänsä luovan henkisen työn tuloksina on pidettävä omaperäisinä, suojataan 1 artiklan mukaisesti. Mitään muuta perustetta ei sovelleta määritettäessä, voidaanko valokuvia suojata.
5. Jäsenvaltiot voivat säätää myös muiden valokuvien suojasta. Suoja-aikadirektiivin 1 artiklan mukaan Bernin yleissopimuksen 2 artiklassa tar-

koitetun teoksen tekijänoikeudet ovat voimassa tekijän eliniän ja 70 vuotta tämän kuolemasta. Kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamista koskevan Bernin yleissopimuksen 2 artiklaan sisältyvät muun muassa valokuvateokset. Suoja-aikadirektiivin johdantokappaleen 17 mukaan valokuvia suojataan jäsenvaltioissa erilaisin järjestelmin. Bernin yleissopimuksessa tarkoitettua valokuvallista teosta on pidettävä omaperäisenä, jos se on tekijänsä yksilöllisyyttä kuvastava luovan henkisen työn tulos ottamatta huomioon muita perusteita kuten arvoa tai tarkoitusta. Muiden valokuvien suojaaja on voitava säännellä kansallisella lainsäädännöllä.

6. Tekijänoikeuslain (404/61) 1 §:n 1 momentin mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Säännöksessä mainitaan esimerkkinä suojatuista teoksista muun muassa valokuvateos. Tekijänoikeudessa teoksella tarkoitetaan luonnollisen henkilön henkisen luomistyön tulosta. Teokselta edellytetään, että sitä voidaan pitää tekijänsä itsenäisen luovan työn omaperäisenä tuloksena. Tällöin se ylittää teoskynnyksen eli saavuttaa teostason. Tavanomaisena arviointikriteerinä on pidetty sitä, voisiko kukaan muu samaan työhön ryhtyessään päätyä samanlaiseen lopputulokseen. Tekijänoikeus suojaa sekä teosta kokonaisuutena että sellaista teoksen osaa, jota muusta teoksesta irrallaan tarkasteltuna voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena.
7. Vakiintuneen näkemyksen mukaan ideat, aiheet, periaatteet yms. jäävät tekijänoikeussuojan ulkopuolelle. Tekijänoikeus ei estä kahta henkilöä esimerkiksi maalaamasta taulua samasta aiheesta. Suojan kohteena on se teoksen ilmenemismuoto, johon tekijä on omaperäisellä tavalla ajatuksensa saattanut.
8. Valokuvat, jotka eivät yllä teostason, saavat tekijänoikeuslain 49 a §:n mukaista suojaa. Kyseisen lainkohdan mukaan valokuvaajalla on yksinomainen oikeus määrätä valokuvasta, muuttamattomana tai muutettuna, valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin. Tekijänoikeuslain 49 a §:n mukaan oikeus valokuvaan on voimassa, kunnes 50 vuotta on kulunut sen vuoden päättymisestä, jona kuva valmistettiin. Valokuvaajalle tekijänoikeuslain 49 a §:ssä säädetyt oikeudet ovat muuten hyvin samanlaiset valokuvateoksen tekijän oikeuksien kanssa.
9. Euroopan unionin tuomioistuin katsoi 16.7.2009 antamassaan tuomiossa C-5/8 (Infopaq International), että tekijänoikeutta voidaan soveltaa ainoastaan sellaiseen aineistoon – kuten valokuva – joka on omaperäinen siinä mielessä, että se on tekijänsä luovan henkisen työn tulos. Kuten direktiivin 93/98 17 perustelukappaleessa on todettu, kyse on tekijän luovan henkisen työn tulosesta silloin, kun se kuvastaa tekijänsä yksilöllisyyttä. Yhdistettyihin asioihin C-403/08 ja C-429/08 4.10.2011 antamassaan tuomiossa (Football Association Premier League ym.) Euroopan unionin tuomioistuin totesi, että tästä on kysymys silloin, kun tekijä on teoksen toteutuksessa kyennyt ilmaisemaan luovia kykyjään tekemällä vapaita luovia ratkaisuja.

10. Euroopan unionin tuomioistuin lausui vielä nimenomaisesti 1.12.2011 antamassaan ratkaisussa C-145/10 (Painer), että valokuva voi saada tekijänoikeussuojaa, jos se on tekijänsä henkisen luomistyön tulos siten, että se kuvastaa tekijän persoonaa ja siitä käyvät ilmi tekijän vapaat ja luovat valinnat teosta tehtäessä. Kansallisen tuomioistuimen tehtävä on ratkaista lopullisesti, ylittyykö teoskynnys. Euroopan unionin tuomioistuimen mukaan tekijä voi tehdä vapaita luovia ratkaisuja monilla eri tavoilla ja monissa eri kuvan toteutuksen vaiheissa. Valmisteluvaiheessa tekijä voi valita lavastuksen, kuvattavan henkilön asennon ja valaistuksen. Henkilökuvaa ottaessaan hän voi valita rajauksen, kuvakulman ja haluamansa tunnelman. Vedosta tehdessään tekijä voi valita eri kehitysmenetelmistä sen, jota hän haluaa käyttää, tai käyttää tarvittaessa tietokoneohjelmaa.
11. Tekijälle kuuluvista taloudellisista oikeuksista säädetään tekijänoikeuslain 2 §:ssä. Sen mukaan tekijänoikeus tuottaa, lain 2 luvussa säädetyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen. Tekijänoikeuslain 2 §:n 2 momentin mukaan kappaleen valmistamisena pidetään myös teoksen siirtämistä laitteeseen, jolla se voidaan toisintaa.
12. Tekijänoikeuslain 2 §:n 3 momentin mukaan teos saatetaan yleisön saataviin, kun se välitetään yleisölle johtimitse tai johtimitta, esitetään julkisesti tai kun sen kappale tarjotaan myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainattavaksi taikka sitä muutoin levitetään yleisön keskuuteen tai näytetään julkisesti teknistä apuvälinettä käyttämättä.
13. Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään TekijäL 3 §:ssä. Sen mukaan tekijän nimi on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappaleita tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin (ns. isyysoikeus). Lisäksi säännöksessä kielletään teoksen muuttaminen tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa loukkaavalla tavalla tai teoksen saattaminen yleisön saataviin sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä (ns. respektioikeus). Valokuvaajaa pidetään lähtökohtaisesti valokuvan tekijänä.
14. Tekijänoikeus syntyy aina teoksen luoneelle luonnolliselle henkilölle. Tekijä voi kuitenkin luovuttaa oikeutensa kokonaan tai osittain. Tekijänoikeuden luovutusta koskevat yleiset säännökset ovat TekijäL 27—29 §:ssä. Taloudelliset oikeutensa tekijä voi luovuttaa kokonaan tai osittain. Moraalisista oikeuksistaan tekijä voi 3 §:n 3 momentin mukaan luopua vain, jos kysymyksessä on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen.

Kumottujen valokuvalakien säännöksistä

15. Valokuvien suojasta säädettiin aikaisemmin oikeudesta valokuvaan annetuissa laeissa (vuonna 1927 annettu laki oikeudesta valokuvaan, 173/1927, sekä vuonna 1961 annettu laki oikeudesta valokuvaan, 405/1961). Vuoden 1961 valokuvalaki kumottiin vuonna 1995 ja valokuvien suojaa koskevat säännökset siirrettiin edellä selostetuin tavoin tekijänoikeuslakiin.
16. Vuoden 1927 valokuvalain mukainen suoja-aika oli kymmenen vuotta sen vuoden päättymisestä, jona valokuva ensimmäisen kerran saatettiin julkisuuteen, tai kymmenen vuotta valokuvaajan kuolinvuoden päättymisestä, ellei valokuvaa ollut saatettu julkisuuteen valokuvaajan elinaikana (lain 7 §:n 1 ja 2 momentit). Vuoden 1961 valokuvalain mukainen valokuvien suoja-aika oli puolestaan 25 vuotta valokuvan julkistamisvuodesta laskettuna (valokuvalaki 16 §). Vuoden 1961 valokuvalain valokuvaajalle antama suoja käsitti lain 1 §:ssä säädettyjen taloudellisten oikeuksien ohella myös moraaliset oikeudet (valokuvalaki 2 §). (Kivimäki, T.M.: Uudet tekijänoikeus- ja valokuvauslait, s. 211 - 214)
17. Vuoden 1961 valokuvalakia sovellettiin lain 26 §:n siirtymäsäännöksen mukaan tietyin poikkeuksin myös ennen lain voimaantuloa valmistettuihin valokuviin. Täten esimerkiksi 1950-luvulla valmistetut valokuvat tulivat vuoden 1961 valokuvalain antaman suojan piiriin. Vuoden 1961 lain siirtymäsäännöksen mukaan vuoden 1927 valokuvalain nojalla valmistettuja valokuvan kappaleita sai kuitenkin uuden lain voimaantultua mm. edelleen vapaasti levittää ja näyttää. Oikeuskirjallisuudessa on todettu myös mm., että sanomalehdellä tai aikakauskirjalla, joka ennen vuoden 1961 valokuvalain voimaantuloa oli saanut oikeuden julkistaa valokuvan, on lähtökohtaisesti oikeus julkistaa se uudelleen. (Kivimäki, T.M.: Uudet tekijänoikeus- ja valokuvauslait, s. 228)
18. Valokuvalain 15§:n mukaisesti oikeus tilauksesta valmistettuun valokuvaan kuului tilaajalle, jollei toisin ole nimenomaan sovittu. Valokuvaaja sai kuitenkin yleiseen tapaan panna kuvan näytteille mainostarkoituksessa, mikäli tilaaja ei sitä kieltänyt. Valokuvaamalla valmistetun muotokuvan tilaajalla oli, vaikka valokuvaaja oli pidättänyt itselleen oikeuden kuvaan, oikeus antaa lupa muotokuvan ottamiseen sanomalehteen, aikakauskirjaan tai elämäkerralliseen kirjoitukseen, jollei valokuvaaja erikseen pidättänyt itselleen oikeutta kieltää sitä.
19. Valokuvien suoja-aikaa pidennettiin 50 vuoteen lailla oikeudesta valokuvaan annetun lain muuttamisesta (laki 35/1991, 16 §). Viidenkymmenen vuoden suoja-aika laskettiin lainmuutoksen jälkeen valokuvan valmistamisvuoden päättymisestä. Ne valokuvat, joiden suoja oli päättynyt ennen lain 35/1991 voimaantuloa, eivät lain 35/1991 voimaantulosäännösten mukaan saaneet uuden lain mukaista suojaa. Monien valokuvien suoja-aika kuitenkin piteni lainmuutoksen myötä viiteenkymmeneen vuoteen. (Haarmann, Pirkko-Liisa: Tekijänoikeus & lähioikeudet, s. 206)

20. Valokuvlaki kumottiin kokonaan tekijänoikeuslain muuttamisesta annetulla lailla 446/1995. Tällöin Tekijänoikeuslakiin otettiin edellä selostetut säännökset lain 1 §:n nojalla suojatuista valokuvateoksista, joiden suoja-aika on 70 vuotta tekijän kuolinvuoden päättymisestä laskettu sekä lain 49 a §:n nojalla suojaa saavista valokuvista, joiden suoja-aika on 50 vuotta laskettuna kuvan valmistamisvuoden päättymisestä.
21. Tekijänoikeuslain 40 c §:n mukaisesti valokuvaamalla valmistetun muotokuvan tilaajalla on, vaikka valokuvaaja on pidättänyt itselleen oikeuden teokseen, oikeus antaa lupa muotokuvan ottamiseen sanomalehteen, aikakauskirjaan tai elämäkerralliseen kirjoitukseen, jollei valokuvaaja erikseen ole pidättänyt oikeutta kieltää sitä.
22. Lain 446/1995 voimaantulosäännösten mukaan kyseistä lakia sovelletaan myös sellaisiin 49 a §:ssä tarkoitettuihin suojan kohteisiin (eli valokuviin), jotka on luotu, tallennettu tai valmistettu ennen lain 446/1995 voimaantuloa ja jotka ovat edelleen suojattuja. Ennen lain 446/1995 voimaantuloa tehtyihin toimiin ja hankittuihin oikeuksiin sovelletaan kuitenkin lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä. Ne valokuvat, joiden suoja-aika oli siis päättynyt ennen uuden lain voimaantuloa, jäivät siten lain antaman suojan ulkopuolelle. Ennen vuoden 1995 lain voimaantuloa vanhoihin valokuviin esimerkiksi sopimuksella hankitut käyttö- ja muut oikeudet ovat voimaantulosäännösten mukaan edelleen voimassa lain 446/1995 voimaantulon jälkeinkin.

Tekijänoikeusneuvoston aikaisempia lausuntoja

23. Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt valokuvien suojaa mm. lausunnoissaan TN 2002:8, TN 2002:19, TN 2004:3, TN 2007:6, TN 2007:15, TN 2008:12, TN 2009:4 ja TN 2009:8. Lausunnossaan TN 2003:6 tekijänoikeusneuvosto totesi, että olympiatulen sytyttämisestä otettu valokuva oli historiallisesta merkittävyystään huolimatta tavanomainen, ajankohtaisesta tapahtumasta kertova valokuva, joka ei erityisesti ilmentänyt valokuvan ottaneen henkilön omaperäistä ja persoonallista panosta. Samoin lausunnossa TN 2016:4 kuva ralliautosta ulosajotilanteesta ei kuvan ja tilanteen dramaattisuudesta huolimatta nauttinut teossuojaa.
24. Tekijänoikeusneuvosto on päätenyt valokuvan teostasoa arvioidessaan toisenlaiseen lopputulokseen muun muassa lausunnossaan TN 2011:9. Siinä tekijänoikeusneuvosto totesi, että lausuntopyynnön kohteena olevat valokuvat olivat tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettuja teoksia. Yhdessä lausuntopyynnön liitteenä olleessa valokuvassa, jossa on kuvattu mies rakennuksen katolla, valokuvaaja oli oivaltanut kyseessä olevan omaperäinen tilanne ja tallentanut kohteen valokuvaan siten, että lopputuloksena on ollut kuvakulmaltaan, rajaukseltaan ja kohteen sommittelun osalta siinä määrin omaperäinen valokuva, ettei kenenkään muun voida olettaa päätyneen samanlai-

seen lopputulokseen. Valokuvaaja oli yhdistelty luovasti kuvan erilaisia elementtejä ja sommitellut ne valokuvaksi siten, ettei kenenkään muun voida olettaa päätyneen samanlaiseen lopputulokseen. Samoin lausunnossa TN 2013:3 vuoden 1961 noottikriisin aikaan otetussa valokuvassa kuvaajan luovat valinnat mm. valoissa, ajoituksessa, terävyydessä sekä sommittelussa ja rajaamisessa saivat aikaan sen, että tilanteen kokonaisarvioinnin perusteella dramaattisuuden tunnelmaa ilmentänyt valokuva nautti teossuojaa, joskin kyseessä oli rajatapaus.

Johtopäätökset valokuvan teossuojasta

25. Valokuvan julkaisemisella tai julkaisemattomuudella ei ole merkitystä arvioitaessa sitä, ylittääkö valokuva teoskynnyksen vai ei. Valokuvaajan ammattitaidon tasolla tai sen puutteella ei itsessään ole merkitystä valokuvan teoskynnyksen arvioimisessa. Amatöörivalokuvaajakin voi luoda teosvalokuvan. Valokuvan tarkoituksella kuten sillä, onko kuva tarkoitettu esimerkiksi lehtikuvaksi, valokuvanäyttelyyn tai perheen valokuva-albumiin ei ole merkitystä arvioitaessa teoskynnyksen ylittymistä.
26. Tekijänoikeuslaista tai sen esitöistä ei ilmene selkeitä perusteita sille, mille tasolle teosvalokuvan teoskynnys tulisi asettaa. Hallituksen esityksen 287/1994 mukaan valokuvateoksiin sovelletaan samoja säännöksiä kuin kuvataiteen teoksiin. Teostason määrittely on jätetty oikeuskäytännön tehtäväksi. Oikeuskirjallisuudessa mm. Rainer Oesch ("Det reformerade upphovsrättsliga skyddet av fotografier". Nordiskt Immateriellt Rättsskydd 4/1996, s. 396.) ja Per Jonas Nordell ("Rätten till det visuella" 1997 s. 103–116) ovat todenneet valokuvateosten teoskynnyksen olevan sama kuin kuvataiteen teosten, joiden teoskynnys on matala. Toisaalta Harenko ym. katsovat, että käytännössä on perusteltua asettaa valokuvien teoskynnys melko korkealle ja katsoa teoksiksi vain valokuvat, jotka selvästi ilmentävät tekijänsä luovuutta ja ovat itsenäisiä ja omaperäisiä. (Harenko ym. "Tekijänoikeus -kommentaari ja käsikirja" 2016 s. 516).
27. Valokuvan teostason ylittymisen arvioimiseksi on siten huomioitava yhtäältä valokuvana ilmenevä lopputulos ja toisaalta valokuvaajan tekemät lopputulokseen vaikuttaneet valinnat. Teostasoa arvioitaessa on tarkasteltava valokuvaa eri elementtiensä muodostamana kokonaisuutena. Valokuvaaja voi tehdä lopputulokseen vaikuttavia valintoja ennen valokuvan ottamista muun muassa oivaltamalla ja ottamalla huomioon kuvaushetkeen liittyvät erityispiirteet, sommittelemalla kuvauskohteen, valitsemalla kuvan rajauksen, kontrastin, terävyysalueen, kuvakulman, valituksen tai kuvauskohteen valaisemisen. Valokuvaaja voi sitten kuvan otettuaan käsitellä valokuvaa.
28. Valokuva voi siis ylittää teoskynnyksen ja saada suojaa teoksena, jos valokuva ilmentää valokuvaajansa omaperäisiä valintoja siten että siitä välittyvä kuvaajan näkemys kuvattavasta kohteesta. Eräänä arviointikriteerinä voidaan käyttää oletusta siitä, että kukaan muu ei olisi päätenyt samanlaiseen

lopputulokseen saatuaan tehtävän valokuvata samaa kohdetta. Valokuvan on oltava tällä tavalla valokuvaajansa henkisen luomistyön itsenäinen ja omaperäinen tulos. Teoskynnys ei ylity, jos valokuvaustulos perustuu ainoastaan valokuvaajan ammattitaitoon ja valokuvausoppien taidokkaaseen soveltamiseen.

29. Tekijänoikeusneuvosto on arvioinut hakijan lausuntopyynnössään yksilöimää valokuvaa. Kyseessä oleva valokuva on tekemisajankohtanaan tyyliltään yleinen, mustavalkoinen dokumentti- tai journalistista kuvaa muistuttava valokuva. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että valokuva ei riittävästi ilmennä valokuvaajan tekemiä itsenäisiä ja omaperäisiä valintoja, kun tarkastellaan valokuvan ilmenemismuotoa ja visuaalista ilmaisua kokonaisuudessaan. Kuvaaja kertoo tehneensä valokuvan ottamisen yhteydessä valintoja muun muassa kuvauspaikan ja kuvattavan asennon suhteen. Kyseessä oleva kuva ei kuitenkaan kuvasta siinä määrin tekijän persoonaa eikä kuvasta käy ilmi tekijän vapaat ja luovat valinnat valokuvaa tehtäessä niin, että se ylittäisi teoskynnyksen.
30. Lähioikeudellista suojaa nauttivan valokuvan suoja-aika on tekijänoikeuslain 49 a §:n mukaisesti 50 vuotta laskettuna kuvan valmistamisvuoden päättymisestä.

Puheenjohtaja

Marcus Norrgård

Sihteeri

Perttu Virtanen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Marcus Norrgård (puheenjohtaja), Olli Pitkänen, Maria Rehbinder, Anne Salomaa, Ismo Huhtanen, Tuula Hämäläinen, Riikka Tähtivuori ja Mari Lampenius.